

Іванна ЛЮТА

В ОЧІКУВАННІ НЕМОВЛЯТИ: ЗАБОБОНИ, ВІРУВАННЯ І ПОВІР'Я ВОЛИНСЬКИХ МАТЕРІВ

У статті розглядаються основні елементи допологового етапу родильної обрядовості жителів історико-етнографічної Волині. Зокрема, увагу зосереджено на дородове визначення статі дитини та народних повір'ях, пов'язаних з вагітністю.

Ключові слова: допологова обрядовість, вагітна, вірування, повір'я, Волинь.

© І. ЛЮТА, 2012

Органічною складовою життя народу, його традиційно-побутової культури є обрядовість, яка одночасно є важливою етновизначальною ознакою. Серед усього спектру обрядових дій, які супроводжують життя людини, однією з найяскравіших є сімейна обрядовість, зокрема родильна.

У традиційній родильній обрядовості українців дослідники виділяють декілька груп: 1) допологові звичаї та обряди; 2) власне родильні; 3) післяпологові звичаї й обряди та очисні обряди для матері і дитини; 4) обрядові дії, що супроводжують приєднання дитини до сім'ї, роду, колективу, віри [7, с. 164]. Серед перелічених груп важливе місце посідають допологові звичаї й обряди, які мали забезпечити легкий перебіг вагітності та щасливі пологи.

Важливим елементом допологової обрядовості українців загалом й історико-етнографічної Волині зокрема є різноманітні повір'я, звичаї та уявлення, пов'язані з особою вагітної жінки. Саме з допомогою так званих забобонів люди намагалися вберегти вагітну жінку і дитину, яку вона виношує, від усього, що могло їм нашкодити, або чого не могли пояснити жодним іншим чином, окрім впливу «злого ока» чи недотримання певних моральних норм.

Попри це, не менш важливим аспектом допологової обрядовості для вагітної жінки та її оточення було визначення статі майбутньої дитини. Так, люди надіялись на народження передусім хлопчика — майбутнього господаря, який зможе замінити батька. Згодом стать майбутньої дитини вже не мала такого значення, однак у сім'ї, як і раніше, хотіли первістка — хлопчика: *«Ну, я знаю я? В більшості хочуть, щоб хлопчик народився перший, а одні кажуть, щоб спочатку була нянька, а потім — лялька. То так»* [2, арк. 49].

Довідатись про стать майбутньої дитини можна було передусім за зовнішнім виглядом та поведінкою вагітної жінки. На території Волині найчастіше визначали стать майбутньої дитини за обличчям «грубої»: *«Як гарна на виду, то казали, що буде хлопець, а як паршива, то казали, що буде дівчина»* [1, арк. 61]; *Казали, якщо лице чисте [...], мав народитися «хлопчик, а як з плямами — то дівчинка. Ну, як ясне, червоне лице — то хлопчик, кажуть, був. О, кажуть, вона хлопця буде мати»* [2, арк. 10]. Схожі вірування побутували на території Полісся [8, с. 185; 13, с. 5] та Середнього Подніпров'я [10, с. 20]. Однак, у деяких селах Горохівського району Волинської області, як і на тери-

торії Правобережжя, вважали, що чисте рожеве лице вагітної віщує народження дівчинки, а якщо на обличчі проступили плями — хлопчика [5, с. 70]. «Плями були — то мені всьо казали, що буде хлопчик. А як за другою ходила (дівчинка в мене була), то вже була більш нормальна» [2, арк. 3]; «Як лице змінять, чисте лице, то буде дівчинка, але то не справджалося часом. Ну, але казали: «Якщо в жінки лице гарне є, то буде дівчинка» [2, арк. 19]. Отже, можна стверджувати, що ознаки обличчя вагітної не були сталими в усіх регіонах України; за одними і тими ж прикметами в одних випадках визначали стать дівчинки, в інших — хлопчика.

На території Волині люди визначали стать майбутньої дитини і за самопочуттям вагітної: «Як... перед родами болить спина, кажуть, що на сина, а як живіт, то буде дівчинка» [1, арк. 44]; «Мене дуже жога пекла, запікала, рвала, не могла їсти, то казали мені, що буде хлопчик» [2, арк. 3]; «Ну, то казали, як з правого [боку ворухиться], то [буде] хлопчик, а як з лівого — то дівчинка» [2, арк. 10].

Доцільно також наголосити, що на території Волині уявлення про стать майбутньої дитини часто пов'язували з боком, з якого дитина вперше дає про себе чути: «Дівчина з лівого боку починає [штовхатися], а хлопець — з правого» [2, арк. 37]. Цікаво, що свого часу подібні вірування зафіксували В. Кравченко [12, с. 133] та П. Чубинський [19, с. 2].

Широко розповсюдженим на території Волині, як і скрізь в Україні, є вірування в те, що вагітній жінці не можна відмовляти, особливо якщо вона чогось просить, бо миші можуть поїсти одяг [14, с. 85; 16, с. 89; 17, с. 93; 18, с. 12]. Стосовно цього вірування інформатори із с. Колесники Гощанського району зазначали: «Хрещениця прийшла, [...] каже: «В вас нема сухих сливок чи сушини?». От в мене тоді не було і я нічо не дала. Висіло в мене пальто в веранді. Люди, як я до пальта, — отудо тако..., миш виїла таку дирку. Ни то шо я їй не хотіла дати, ни пошкодувала» [1, арк. 46].

Поширене тут і вірування про те, що таку кару можна відвернути, давши вагітній замість того, що вона просить, щось інше, або ж кинути хлібом, щоб не пошкодити дитині. «А вже як не маєш шо дати, то... возьми кусочок хліба і так кинь за нею хлібом, нічим, но хлібом... Святий хліб, то він її не

повредить, дитині, нічого. А як чимось так кинути, то може на дитину одбитися, буде на дитині шось» [2, арк. 37]; «Є таке, шо розсердиться. Як не дає нічого, да кине. То не мона, то ж гріх кидати, воно на дитині тее буде. Як десь на плечах буде, то нічого. О, а як на лиці якесь п'ятно буде, чи шось таке, то не можна» [1, арк. 39]; «... В теї людини, шо позичуть, от, наприклад, в мене нема — я не позичу, то поїсть, миши поїдять в хаті, ну, як вагітна жінка попросить. То казали старі люди, шо треба дати, як в тебе є, а як його в тебе нема, то кинуть хлібом. Не чим, оно хлібом. А є такі люди, шо погані, то кидають чи глиною, чи піском, то буде їсти дитина» [1, арк. 90]; «Колись шось був хтось лихий [...], то взяли в жменьку газети клубок, кинули на спину якійсь там [...]. Дитина їла всьо время газету» [2, арк. 104]. Однак, як підкреслює І. Несен, на півдні Волині не схвалювалося те, що вагітна ходить просити продукти чи якесь начиння, щоб дитя не стало злодієм [4, с. 101; 16, с. 89].

Важливим і найскладнішим для вагітної жінки етапом родової обрядовості є власне пологи. Про їх легке протікання й успішне завершення люди дбали завчасно, тобто протягом усієї вагітності, а на території Горохівського району ще навіть під час весілля. Для цього, як згадували респонденти, під весільне плаття молодій чіпляли фартушка, «шоб легко родила» [2, арк. 51—52, 63, 69]. Також заборонялось вагітним переступати через перепони, бо «при родах буде плутатися дитина» [2, арк. 11]. На території східної частини Волині люди також згадували, що «по гарбузах, тако шось поплетене таке, то не мона переступати, бо буде дитина крепко пуповиною замотана» [1, арк. 26]. Натомість інформаторка із с. Смолява Гощанського району зазначила, що «вагітна жінка повинна гарбузи садити, то будуть дуже, як в неї живіт росте, так будуть гарбузи рости» [2, арк. 51].

Люди вірили й у те, що не можна в свято мотати нитки, щоб дитина не заплуталась у пуповині, і навіть якщо виплутаєш, «то довго буде як неживеє — затхне(ть)ця; треба положити на решето і качать, так воно і одхлипне» [12, с. 83]. Не менш цікаве повір'я зафіксувала І. Несен стосовно того, що важко народжуватиме жінка, якщо подаватиме

із рук воду, чоловікові постолои, чесатиме або заплітатиме когось [6, с. 280; 16, с. 95].

Як для майбутньої матері, її родини, так і для громади загалом важливе значення мали зовнішній вигляд і здоров'я дитятка. Люди намагались подбати про це ще задовго до народження немовляти, звертаючи увагу і на момент зачаття. Так, заборонялось спати жінці з чоловіком під час великих свят, у піст чи перед початком роботи у полі, щоб дитина не народилась калікою. «В свята ньи. Тре бути осторожному, щоб було все в порядку з дітьми [...]. Нездоровее могло бути» [2, арк. 57]; «Ньи, колись казали, гріх. В свято, шо не можна було спати з чоловіками [...]. Чого гріх? Не дай Бог, забеременіє, буде каліка [дитина]» [2, арк. 78]; «Ну, кажуть, шо не можна займатися любов'ю у великі свята [...]. Ну, борони Боже, забеременієш, кажуть, буде дитина каліка, так всі кажуть» [2, арк. 91].

Також дуже часто зовнішній вигляд і здоров'я немовляти могли пов'язувати з поведінкою вагітної жінки та ставлення до неї оточуючих. На Горохівщині, як і на Гоцанщині, вагітних застерігали не задивлятися на щось негарне, бо «то на дитину всьо упадає» [2, арк. 112]. Респондентка із с. Мерва Горохівського району також зауважила: «Не можна їй ні впусудати нікого, бо і та дитина може така бути, недобра, і люди можуть від неї голови завертати, не можуть дивитися» [2, арк. 71].

Населення південно-східної частини Волині думало та піклувалось про зовнішній вигляд дитини. Так, мешканці Гоцанського району вірили, що дитя буде гарним, якщо під час вагітності дивитися на ікони. Зокрема, респондентка із с. Новоставці зауважила: «Моїй свєкрі казали, шо дивись на ікони, дивись більш на Божу Матір» [1, арк. 64]. Натомість на території західної частини Волині (Горохівський р-н Волинської обл.) схожі вірування зафіксувати не вдалося.

Вагітній жінці також забороняли йти на похорон. Якщо ж вона була присутня, то тоді в жодному разі не могла дивитися на покійника, «бо то, кажуть, на мерця подивився, і вже дитина буде така жовта» [2, арк. 27]. Респондентка із с. Гумнище зауважила, що вагітній не годиться також йти з похоронним проводом, бо «дуже буде тяжко родити» [2, арк. 11].

На території західної частини Волині широко побутував звичай, згідно з яким жінці забороняли закривати рот або ніс, якщо вона чує поганий запах, бо «з рота буде дитині чути» [2, арк. 58]. Інформаторка із с. Мерва пояснила важливу причину такої поведінки майбутньої породіллі — «від її дитини будуть закриватися» [2, арк. 70].

Значну увагу населення України приділяло дотриманню християнських норм, зокрема щодо уникнення виконання певних видів робіт у святкові дні, оскільки це могло вплинути на перебіг вагітності. Саме з цієї причини вагітним заборонялось прясти, шити чи вишивати у свята та присвятки, щоб не пришити дитині рот чи будь-які інші органи, рубати чи різати щонебудь, щоб не відрізати дитині руку чи ногу. Так, інформатори зазначали: «Не шують [...]. Бо можна шо пришити. Язика можна пришити дитині» [2, арк. 4]; «В свято, на пример, шити не можна [...]. Бо то на дитину пошкодить [...]. І очка може зашити, і губку, і може не говорити» [2, арк. 21]; «Є, каже, розум пришиє, а є шось так зробиться» [2, арк. 120]; «Рубати не можна такій жінці в свято [...]. Ну, не можна, бо можна одрубати чи руку, чи ноги, чи пальці дитині» [2, арк. 85].

На зовнішній вигляд дитини можуть негативно вплинути також оточуючі. Так, згідно з народним повір'ям, немовля могло народитись з розтятою губою, якщо б «груба» прийшла чогось попросити, а господиня, не давши нічого, за нею зарубала у поріг сокиру. «Як ходе, як йде просити, то є всякі люди. Є ж вредні люди, всякі — сокирою за нею, її сліда рубне чи шо, то й дитина може калічкою бути» [2, арк. 13]; «Кажуть, шо хтось кинув ножем. От спорю я з тобою. То хтось розсердивсь, як й йшла, то кинув ножем; то де воно попаде, а хто його знає де воно попаде. Чи, кажуть, у свято дрова рубає» [1, арк. 70]; «Колись таке робили, шо не хоче позичить. Тота пошла беременна, а ця може взять сокиру, да по тому, по порозі стукнуть. То може дитя вродиться без губи, чи без носа — одрубает» [1, арк. 76].

Важливу роль у допологовій обрядовості відігравало ставлення вагітної до певних видів тварин. Зокрема інформатори зазначали, що їх не можна бити: «Кажуть, і kota не мона бити, і тварини не мона бити» [1, арк. 70]; «Не мона [бити тварин. — І. Л.] ...могло шкодить дитині» [1, арк. 77]; «Як б'є

тако kota, то якась пляма шось буде. Чи кине хтось на тебе,... (ти вагітна), а кине хтось на тебе, якимсь котом, то буде щось таке, така буде пляма котяча, з шерстею. То то в нас є єдна жінка, то казали, шо мати ходила, на єї хтось кинув. І так і є» [1, арк. 25]. «Кота не можна бити, собаки не можна бити [...]. Буде дитина волохата така, з шерстею» [2, арк. 105]; «Кажуть, не можна вагітній жінці, наприклад там, на жабу, копнути котів. Особенно котів не можна копати ногами, бо кажуть, шо будуть діти не любити, відвертатися від батьків» [2, арк. 51].

Подібні вірування подав В. Кравченко: «Груба жінка як ударить ногою свиню, собаку чи к'ота, то вредно на дитині, бо як уроди(ть)ця, так сповить нужно; а неділях по трох-чотирох дитина в'є(ть)ця-крути(ть)ця, не може спати; так породіля приходять до бабки — шо йому робить? — Бабка й каже: «Нажуй маку і в ночви на чотирьох вуглах покласти; і допіро лягти купіль і купать дитину. А викупавши, то той купель переїдять на трапку (на пелюшку). Той мак остане(ть)ця у трапці, то так бавить, то там найде(ть)ця уся та шерсть у маку, шо з животного вона достала, як ударила його ногою; і ця шерсть ото мучила дитину» [12, с. 82—83].

Схожі повір'я були і в інших етнографічних регіонах та районах України. Так, на Лемківщині застерігали, щоб не дивитись на диких чи свійських тварин, а тим паче не бити їх, бо в дитини в певному місці буде густий волосяний покрив [9, с. 65; 15, с. 312].

На території західної частини Волині побутувало також повір'я про те, що на дитині може з'явитися пігментна пляма, якщо б вагітна злякалась тварини. Так інформаторка із с. Смолява Горохівського району згадувала: «Як я була вагітна першим своїм хлопчиком (і то була весна, він в червні вродився), і були маленькі курчатка. Було холодно і курчатка були в хаті. Ну, як то вже з животом не вкляжа, я наступила на курча, задушила і злякалася, і тако взяла себе рукою во тут во, ну, як то злякалася. І вродився малий, і плямка, на лиці плямка, коричнева плямка» [2, арк. 50].

Однак, на території східної частини Волині люди вірили, що ставлення вагітної до тварин могло вплинути не лише на зовнішній вигляд дитини, але й на її поведінку, характер. Так, інформаторка із с. Іллін

Гошанського району зазначала: «Не можна [бити тварин. — І. Л.]. Бо то воно як уродиться, то буде воно і дертися, і битися буде, і дуже таке неспокойне дитя буде. ...Як вагітна жінка ходить, то треба, шо, хай там де кури б'ються, то не треба їй дивитися, і не треба їй чіпати ілі розборонять, хай там старіші шо хтять, те і роблять» [1, арк. 40].

Серед повір'їв, пов'язаних із зовнішнім виглядом немовляти, значне місце посідають ті, в яких простежується вплив вогню. У народі дбали, щоб жінка не налякалась вогню, адже в результаті цього на тілі дитини могла з'явитись вогняна висипка (кропивниця або вогниця), або ж на тому місці, до якого, злякавшись, доторкнеться жінка, буде червона пляма [3, с. 281; 11, с. 10; 12, с. 83, 133; 20, с. 177]. Стосовно цього повір'я інформатори зазначали: «Не можна ловитися ні за шо [...], бо буде, вот зловиться сюди, буде, чи за лице. Не мона, ні, ловитися. Не мона ні за шо ловитися. Злякалася — вот так собі стій, і всьо» [2, арк. 86]; «Не тре хвататися рукою, бо за шо схватиться, так і, кажуть, буде червоне. Червоне, такий вогонь» [2, арк. 58]; «Як пожар, то як злякається жінка беремenna, да як торкнеться рукою, то буде загрево таке червоне, пляма така буде» [1, арк. 86]; «Якшо жінка беременна злякається [вогню. — І. Л.], то тоже на дитині шось візьметься, наприклад, за руку, то таке чорне п'ятно бувало, з вогнем воно таке» [1, арк. 45].

Не менш важливу роль для майбутньої матері відігравало і майбутнє благополуччя її дитини і ставлення до неї оточуючих, через що люди вірили, що «...не можна вагітній йти й по дорозі їсти — будуть люди їсти дитину потім, будуть весь час з'їдатися на дитину» [2, арк. 105]. Також стверджували, що на весіллі молодим не можна було пробувати коровай. «Кажуть, шо діти будуть смаркати. Після весілля мона їсти, а в час весілля, то кажут, не мона їсти. То молодим коровай не давали, тільки кришки з-під коровай» [2, арк. 118].

У громаді на чільному місці була моральність її членів, що яскраво відображено у допологових повір'ях. Найперше характер і моральність майбутньої дитини, за повір'ями, значною мірою залежали від поведінки вагітної. У народі вірили, що якщо

«груба» краде чи бере щось без дозволу, то «дитина після може красти» [2, арк. 79]. «Красти, то не мона, коли хош, то не мона красти, бо гріх. Ну, то й дитя буде таке вредне, буде лізти, де бачить, і рвать, шо бачить. То через те, шо не мона. Як ти така ходиш, то не мона рвать ні з вишні нічого, ні з черешні нічого. То ж ти така ходиш, куди ж ти?! А дитя вродиться, не вспіє ногами, да й воно буде лазить, да й шкоду робить людям» [1, арк. 70]. Також зауважували: «Якшо вагітна злиться, знервується, то буде й дитина нервова. Кажуть: «Не злися, будь спокійна, то й дитина буде спокійна» [2, арк. 4].

Отже, можна з упевненістю стверджувати, що допологові звичаї, традиції і вірування становлять досить важливу частину родильної обрядовості, оскільки саме дотримання їх може гарантувати народження здорової і красивої дитини, можливість виносити немовля і народити його. Комплекс так званих забобон, пов'язаних з вагітною жінкою, є однією з найбагатших «ніш» допологової обрядовості, через що найкраще і зберігся у пам'яті сучасних жінок Волині. Однак не можна не зауважити також і того, що не зважаючи на значну поширеність елементів допологової обрядовості, все ж були певні відмінності не лише на загальноукраїнському тлі, але і на різних частинах території.

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі — архів ЛНУ ім. Івана Франка). — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 292-Е. — 97 арк. (Польові етнографічні матеріали до теми «Родильна обрядовість», зібрані Лютою Іванною Остапівною у Гошчанському та Острозькому районах Рівненської обл.).
2. Архів ЛНУ ім. Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 340-Е. — 122 арк. (Польові етнографічні матеріали до теми «Родильна обрядовість», зібрані Лютою Іванною Остапівною у Горохівському районі Волинської обл.).
3. Борисенко В. Обряди життєвого циклу людини / Валентина Борисенко // Холмщина і Підляшшя : Історико-етнографічне дослідження. — К. : Родовід, 1997. — С. 280—309.
4. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Валентина Борисенко. — К. : Унісерв, 2000. — 191 с. : іл.
5. Гаврилюк Н. Народження дитини / Наталя Гаврилюк // Українська родина: Родинний і громадський

- побут / упоряд. Л. Орел. — К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2000. — С. 69—83.
6. Гвоздевич С. Деякі аспекти допологових звичаїв та обрядів українців Карпат / Стефанія Гвоздевич // Народознавчі зошити. — 1998. — № 3. — С. 278—280.
 7. Гвоздевич С. Родильна обрядовість поліщуків / Стефанія Гвоздевич // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. — Львів : ІН НАН України, 1997. — Вип. 1. Київське Полісся. 1994. — С. 164—171.
 8. Гвоздевич С. Родильна обрядовість поліщуків Овруччини / Стефанія Гвоздевич // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. — Львів : ІН НАН України, 1999. — Вип. 2. Овруччина. 1995. — С. 185—190.
 9. Гвоздевич С. Родильні звичаї та обряди / Стефанія Гвоздевич // Лемківщина : Історико-етнографічне дослідження. — Львів : ІН НАН України, 2002. — Т. 2. Духовна культура. — С. 64—75.
 10. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу / Марко Грушевський. — К. : Либідь, 2006. — 256 с. : іл.
 11. Кайндль Р.Ф. Гуцули : їх життя, звичаї та народні перекази / пер. з нім. (за вид. 1894 р.) З.Ф. Пеннок ; післямова О.М. Масана. — Чернівці : Молодий буковинець, 2000. — 207 с. : іл.
 12. Кравченко В. Звичаї в селі Забрідді та по деяких інших не далеких від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині. Етнографічні матеріали, зібрані Кравченком Васильом / В. Кравченко. — Житомир : Робітник, 1920. — 160 с.
 13. Кондратович О. Українські звичаї : Народини. Коса ж моя... / Олександра Кондратович — Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2007. — 240 с.
 14. Крамар Р. Родильні та хрестинні звичаї Галицького Поділля / Ростислав Крамар // Українська родина : Родинний і громадський побут / упоряд. Л. Орел. — К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2000. — С. 83—88.
 15. Мушинка М. Південь : Духовна культура / Микола Мушинка // Лемківщина : земля, люди, історія, культура : в 2 кн. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1988. — Т. II. — С. 292—407.
 16. Несен І. Родини та хрестини на півдні Волині / Ірина Несен // Українська родина: Родинний і громадський побут / упоряд. Л. Орел. — К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2000. — С. 88—92.
 17. Онищук А. З народного життя гуцулів / А. Онищук // Матеріали до української етнології. — Львів, 1912. — Т. XV. — С. 90—113.
 18. Стельмахович М. Г. Народне дитинознавство / М.Г. Стельмахович. — К. : Знання, 1991. — 48 с.
 19. Чубинський П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским географическим

обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные П.П. Чубинским / П.П. Чубинский. — Санкт-Петербург: Типография В. Киришбаума, 1877. — Т. IV. Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны. — 713 с.

20. *Moszyński K.* Polesie Wschodnie. Materiały etnograficzne z wschodniej części b. powiatu mazurskiego oraz z powiatu rzeszyckiego / Kazimierz Moszyński. — Warszawa: Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego, 1928. — 328 s.

Ivanna Luta

IN WAITING FOR A BABY: ON VOLHYNIAN MOTHERS' SUPERSTITIONS, POPULAR CREEDS AND TRADITIONAL BELIEFS

Some basic elements in the pre-birth traditional ritual cycle by habitants of Volhynia historio-ethnographical region have been

considered and examined in the article. In particular, especial attention has been paid to prenatal discerning of a child's sex and folklore beliefs connected with pregnancy.

Keywords: prenatal ritual, pregnant, belief, popular belief, Volyn.

Ivanna Luta

В ОЖИДАНИИ МЛАДЕНЦА:
СУЕВЕРИЯ, ВЕРОВАНИЯ
И ПОВЕРЬЯ ВОЛЫНСКИХ МАТЕРЕЙ

В статье рассматриваются основные элементы дородового этапа родильной обрядности жителей историко-этнографической Волыни. В частности, внимание сосредоточено на дородовое определение пола ребенка и народных верованиях, связанных с беременностью.

Ключевые слова: дородовая обрядность, беременная, верования, поверья, Волынь.